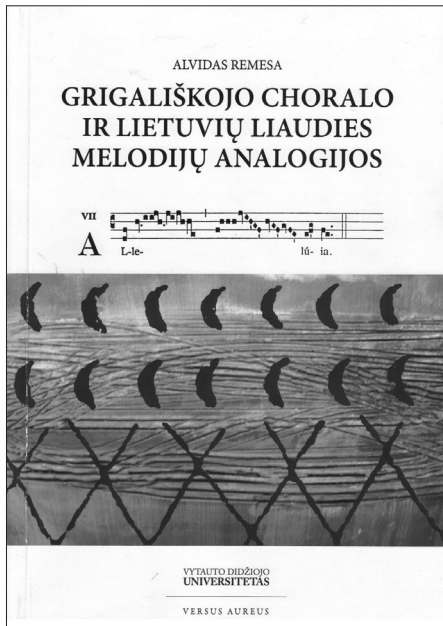

Alvido Remesos mokslo studija „Grigališkojo choralo ir lietuvių liaudies melodijų analogijos“ – reikšmingas indėlis į muzikos teoriją

*Remesa A. Grigališkojo choralo ir lietuvių liaudies melodijų analogijos.
Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas. Vilnius: Versus aureus. 2014.*

Bažnytinės muzikos srityje Alvidas Remesa žinomas iš daugelio publikacijų¹, o 1995 m. išleisti „Grigališkojo choralo pagrindai“ yra pirmasis oficialiai publikuotas grigališkojo choralo vadovėlis nepriklausomybę atkūrusioje Lietuvoje. Juo naudojasi ne tik Lietuvos kunigų seminarijų klierikai, universitetų religinio ugdymo ir muzikos programų studentai – leidinys populiarus vienuolynuose, užsienio universitetuose. Ne mažiau vertingas A. Remesos sunkiomis sovietinio laikotarpio sąlygomis parašytas ir pogrindyje rotoprintu atspausdintas aukštosioms mokykloms skirtas „Bažnytinės muzikos teorijos, praktikos, ir istorijos vadovėlis“ (1991). Iš tikrųjų vadovėlis parašytas, išspausdintas ir išplatintas dar 1989 m., bet konspiraciniais tikslais (stengiantis suklaidinti KGB bei išvengti persekiojimo) sąmoningai nurodyti kiti publikavimo metai.

A. Remesos mokslo studijoje „Grigališkojo choralo ir lietuvių liaudies melodijų analogijos“ pristatyti nauji bažnytinės muzikos tyrimų rezultatai. Veikale autorius korektiškai plėtoja, sistemina ir sintetina ankstesnėse publikacijose keltas idėjas, išsamiai apžvelgia pokomunistinio laikotarpio Vakarų Lietuvos bažnytinės muzikos raidą. A. Remesa teigia, kad knyga parašyta dar 1999 m., tačiau dėl įvairių priežasčių bei trukdžių ilgai gulėjo valdžios kabinetų lentynose ir išleista tik praėjus keturiolikai metų. Studijos apimtis – 270 puslapių. Veikalo pagrindą sudaro platus, informatyvus įvadas ir trys skyriai: I skyrius – „Lietuvių liaudies dainų ir grigališkojo choralo monodijų analogijos paleografiniu aspektu“,

II skyrius – „Grigališkojo choralo ir lietuvių liaudies monodijų analogijos diastematinio konstruktyvumo aspektu“ ir III skyrius – „Ritmo, funkcionalumo, žanro, stiliaus, interpretacijos analoginiai aspektai grigališkojo choralo ir lietuvių liaudies monodijose“. Taip pat yra bendra literatūros ir šaltinių apžvalga, enciklopedinių leidinių ir žodynų sąrašas, santrumpos ir literatūros sąrašas. Iliustraciniuose prieduose pateikta intonacinių formulių analoginių pavyzdžių, kurių tyrimo metu rasta lietuvių liaudies ir grigališkojo choralo monodijose, taip pat grigališkojo choralo notacinių mokyklų, dasonalinių manuskriptų notacinių simbolių semiotinių analogijų regioninės įvairovės aspektu pavyzdžių.

Įvade A. Remesa apžvelgia etnomuzikos, lietuvių liaudies ir bažnytinės muzikos raidą bei sąsajas. Autorius tvirtina, kad etnomuzika visada buvo glaudžiai susijusi su sakraline,

arba liturgine, muzika. Visuomenės raidoje religijos ir meno kategorijos keitėsi, bet jų glaudus ryšys išliko iki šių dienų. Lietuvos krikšto idėjos įgyvendinimo pradiniam etape ankstyvoji Lietuvoje veikusių vienuolynų muzikos kultūra, kuri iš pradžių reiškesi kaip pranciškoniškoji, savitai paveikė tautos etnokultūrą, skatino grigališkojo choralo ir lietuvių liaudies melodijų analogijų atsiradimą. A. Remesos teigimu, savitu reiškiniu laikytina tai, kad kitos Lietuvoje gyvavusios vyrų ir moterų vienuolijos bei kongregacijos – dominikonai, trapistai (cistersai), benediktinai, kamalduliai, kartūzai, saleziečiai ir t. t. (kaip ir Lietuvos diecezinės kunigų seminarijos) – naudojo grigališkąjį choralą, kuris įvairiai sąveikavo su lietuviška etnomuzikine kultūra, nes vienuolijos, būdamos daugiau ar mažiau uždaros, vis dėlto palaikė ryšius su aplinka.

Aptaręs bažnytinės muzikos raidą bei išryškinęs vienuolijų įtaką jai, A. Remesa grįžta prie tyrimo tikslo. Jis suformuluotas tikslingai, korektiškai. Pasirinkimą lėmė XX a. pabaigoje ir XXI a. pradžioje autoriaus atliktų tyrimų rezultatai, leidžiantys suformuluotas idėjas sintetinti, lyginti, formuluoti naujas – taigi išryškinti bendriausias grigališkojo choralo ir lietuvių liaudies melodijų analogijas, kurias buvo pradėję tyrinėti Teodoras Brazys (1870–1930) ir Česlovas Sasnauskas (1867–1916).

Tyrimo objektu A. Remesa pasirinko vienbalses (monodines) lietuvių liaudies dainų melodijas ir grigališkąjį choralą. Siekdamas kuo tiksliau sugretinti su monodinio grigališkojo choralo pavyzdžiais, darbe naudoja tik monodinių, pagal galimybes archajiškesnių lietuvių liaudies dainų pavyzdžius iš įvairių lietuviškų liaudies dainų rinkinių. Nė vienas tyrimo objekto komponentas netampa savaiminiu darbo tikslu, o yra tik priemonė jų analogijoms atskleisti. Autorius apžvelgia lietuvių liaudies melodijų ir grigališkojo choralo būdingesnius bruožus bei ypatumus.

Tirdamas bažnytinės muzikos paveldą, A. Remesa istoriniu ir teoriniu aspektais išryškina charakteringus choralinės notacijos, intervalikos bruožus, būdingus grigališkajam choralui. Išsamiau išanalizavęs choralinės muzikos teorijos pagrindus ir įvertinęs tyrimo rezultatus, autorius daro išvadas, kad choralinėje praktikoje sąvoka „intervalas“ yra grindžiama ne klasikinės muzikos „sukonstruotu“ pavidalu, kai prie pagrindinio garso pridamas kitas, išvestas garsas. Choralinės muzikos teorijoje intervalas nukreipiamas į vieną nedalomą simbolį, lyg į neumas, t. y. natų grupę, kurios negalima suskaidyti ar pakeisti. Be to, intervalai nėra dirbtinai sudaryti, o susijungę (tarsi susilydę, kaip hieroglifas). Kai kuriuose vokiečių choralinės mokyklos darbuose šie intervalai vadinami mišriais (vok. *vermischte Intervalle*).

Raidos požiūriu vertindamas grigališkojo choralo modalumo teoriją, A. Remesa ją laiko vertinga ir naujoviška. Pagrindinis argumentas siejamas su lotyniškais tekstais, pritaikytais krikščioniškosioms apeigoms. Būtent jie paskatino savitą melodijos raidą. Vėliau melodinės formulės buvo laipsniškai apribotos, atsirado jų lokaliųjų variantų. Bažnytinių modusų sistemoje pasitaikydavo įvairių modifikacijų. Autorius mini šv. Ambraziejų Milanietį (apie 340–397), kuris ankstyvojoje bažnytinės muzikos praktikoje naudojo savo modalinę sistemą, vadinamą ambraziejiškais modusais, susidedančiais iš keturių modusų: D, E, F, G. Nagrinėdamas bažnytinių modalinių sistemų ypatumus, A. Remesa nustato, kad vienuolių cistersų redaguotuose leidiniuose autentiškojo – „D“ moduso melodija gali būti išplėtota nuo D iki d, bet peržengti žemutinę ribą galima tik per vieną diatoninį laipsnį. Peržengti ribą iki decimos leidžiama tik cistersų, o iki duodecimos – kitų ordinų vienuolių redaguotuose choralo leidiniuose.

Rašydamas, pasak autoriaus, apie „neišsprendžiamą grigališkojo choralo ritmo sistemą“, ją vertina kaip sunkiausią praktinio atlikimo sritį. Tai pagrindžia konkrečiais argumentais. Pirmiausia būtent todėl, kad, tyrinėjant choralinio ritmo specifinius bruožus, pastebėta, jog choralinis ritmas ir intensyvumo ribos yra ginčytinos – taigi iškyla tempo problema. Grigališkojo choralo ritmo paskirtis – „išvaduoti kiekvieną garsą iš jo individualios trukmės, įtraukiant juos į vieną didelį judėjimą“. Be to, muzikos ritmo samprata apskritai diferencijuojama pagal pasaulietinės ir sakralinės muzikos suvokimo kategorijas. Pasaulietinėje muzikoje galima pastebėti skirtumą tarp ritmo, melodijos ir harmonijos, o grigališkojoje kompozicijoje jų išskirti neįmanoma. Pagaliau – svarbu, kas atlieka grigališkąjį choralą. A. Remesa pažymi, kad giedodamas grigališkąjį choralą vienuolis, t. y. religingas žmogus, gyvena esamajame ir vadinamajame šventajame, Dievo sukurtame laike (gr. *Kairos*), kuris turi įtakos choralo ritminei interpretacijai.

Išanalizavęs ir apibendrinęs choralinės muzikos autorių darbus, sakralines, estetines ir psichologines interpretacijas, A. Remesa pristato Lietuvos grigališkojo choralo pirmuosius tyrėjus Č. Sasnauską, pas Europos benediktinus (Prahoje, benediktinų vienuolyne „Emausas“) studijavusį grigališkąjį choralą, vėliau tęsusį choralo studijas Montekasine ir Romoje, plėtojusį grigališkąjį giedojimą; T. Brazį, muzikologą, kompozitorių, folkloristą, choro dirigentą ir vargonininką, parengusį pirmuosius lietuviškus choralinio giedojimo vadovėlius; J. Naujalį (1869–1934), parašiusį nemažai bažnytinės muzikos kūrinių, kuriuose apčiuopiami grigališkojo choralo ir lietuvių liaudies melodijų bendriausių analogijų sinkretiniai pavyzdžiai.

A. Remesa, siekdamas tikslo ir taikydamas lyginamosios analizės metodą, ištyrė ir studijoje išryškino visas įmanomas grigališkojo choralo ir lietuvių liaudies vokaliųjų monodijų analogijas. Remdamasis apibendrintais rezultatais, patvirtino hipotetinę prielaidą, kad tam tikroje muzikinėje erdvėje egzistuoja sankirta, kurioje visi choralinio giedojimo ir vienbalsės lietuviškos monodijos dėsninčiai tampa tapatūs. Taip pat suklasifikavo tyrimo metu gautus analoginius duomenis, atveriančius platesnes galimybes geriau pažinti lietuviškos muzikos kultūrą.

A. Remesos grigališkojo choralo ir lietuvių liaudies melodijų tyrimo naujoviškumą pirmiausia rodo pasirinktas objektas ir rezultatas, t. y. nustatytos grigališkojo choralo ir lietuvių liaudies melodijų analogijos (išryškintos remiantis anksčiau pateiktomis metodologinėmis sistemomis ir aprašytuose kontekstuose), Lietuvos muzikologijoje išnagrinėtos pirmą kartą. Taip pat pirmą kartą, lyginant bei analizuojant grigališkąjį choralą ir lietuvišką vokaliųjų monodiją, iširtos ir nustatytos sakralumo, teksto bei muzikos tarpusavio santykio ir priklausomybės dimensijos.

Darbo autoriaus tvirtinimu, grigališkojo choralo ir lietuvių liaudies melodijų analogijų tyrimai leidžia kelti naujas hipotezes. Galima hipotetiškai tvirtinti, kad abstrakčioje muzikinėje erdvėje egzistuoja mentalinė sankirta, kurioje visi choralinio giedojimo ir vienbalsės lietuviškos monodijos dėsninčiai tampa analogiški. Be to, adekvačios metodologijos taikymas tiriant grigališkojo choralo ir lietuvių liaudies melodijų analogijas, gautieji duomenys atveria naujas tyrimų galimybes sprendžiant šios mokslo srities problemas. Remiantis tyrimų rezultatais, galima apibrėžti naują lietuvių liaudies muzikos sakralumo dimensiją, labiau įsigilinti į naujas lietuvių kilmės ir populiacijos raidos bei etnogenezės problemas; taip pat užrašyti lietuviškas monodijas subtilesne natografija, bažnytinėje liturginėje praktikoje naudoti daugiau lietuviškų monodijų. Atsiranda naujų lietuviško muzikinio folkloro interpretacinio-psichologinio vertinimo būdų ir galimybių apibendrinti bei sujungti choralines ir lietuviškas monodijas. Grigališkąjį choralą galima įvertinti ir lietuviško muzikinio folkloro kontekste. A. Remesa tvirtina, kad grigališkojo choralo ir lietuvių liaudies melodijų lyginamoji ir tarpusavio sąveikų analizė, taip pat etnomuzikologinio metodo principas, taikomas siekiant išsamiau iširti grigališkąjį choralą, leidžia iš naujo įvertinti sakralumo, teksto ir muzikos tarpusavio santykį bei priklausomybės metmenis.

NUORODOS

- ¹ Grigališkojo choralo pagrindai. Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė. 1995; Bažnytinės muzikos teorijos, praktikos ir istorijos vadovėlis. Kretinga: Kretingos pranciškonų vienuolynas. 1991; Lietuvių liaudies ir grigališkojo choralo melodijų analogijos: paleografinis problematiškumas // Tiltai. Klaipėda: Klaipėdos universitetas. 1999. Nr. 8-9; Etnomuzikologija ir metodologiniai sprendimai lietuvių liaudies ir grigališkojo choralo monodijų analogijose // SOTER. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla. 1999. Nr. 2 (30); Lietuvos pranciškonų muzikos kultūra // Vakarų Lietuvos katalikiškoji kultūra. III. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla. Vilnius: Petro ofsetas. 1996; Lietuviškos giesmės priešistorė // Vakarų Lietuvos katalikiškoji kultūra. III. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla. 1996; Cantus in Ordine Missae Occurrentes. Grigališkojo choralo studija Nr. 1 / sud. A. Remesa. Kretinga: Kretingos pranciškonų vienuolynas. Vilnius: Lietuvos muzikų draugija. 1993; Septynerios choralinės šventos mišios, skirtos pranciškonų rožiniui. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla. 1999.

Prof. habil. dr. *Ona TIJŪNĖLIENĖ*
Klaipėdos universitetas